

І. М. Дмитренко,*доктор економічних наук, доцент,
професор Національного центру обліку та аудиту,
E-mail: irynadmytrenko1308@gmail.com
ResearcherID: V-5008-2019,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0135-3564>;***Н. В. Шаймухометова,***аспірант Національного центру обліку та аудиту,
E-mail: dtktdt@ukr.net
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5852-710X>;
Національна академія статистики, обліку та аудиту*

Принципи, умови та особливості консолідації специфічних статей фінансової звітності групи компаній

Як предмет уваги внутрішніх та зовнішніх аудиторів розглянуто вплив адекватності застосування групою компаній основних принципів, умов та порядку консолідації для забезпечення достовірності формування найбільш специфічних статей фінансової звітності. На основі компаративного аналізу виокремлено притаманні складові консолідованої фінансової звітності, її структурні елементи, специфічні статті та комплекс необхідних розкриттів у примітках. Систематизовано умови наявності контролю материнської компанії як інвестора за діяльністю дочірніх підприємств як об'єктів інвестування для застосування процедури консолідації. Узагальнено передумови забезпечення достовірності інформації консолідованої звітності. Охарактеризовано зазначені передумови з огляду притаманності материнській компанії обсягу прав володіння певною часткою чистих активів дочірніх підприємств через наявність інвестицій у дочірні підприємства протягом звітного року з відображення їх у відповідній обліковій політиці балансовій вартості. Акцентовано на належному розкритті інформації про усі дочірні підприємства відповідно до принципів фінансової звітності. Предметну область внутрішнього та зовнішнього аудиту проаналізовано з наголосом на найбільш специфічних статтях консолідованої фінансової звітності: неконтрольована частка, гудвіл та внутрішньогрупові операції. Визначено чинники та засоби мінімізації ризику викривлень на рівні окремих статей та консолідованої фінансової звітності групи компаній у цілому. Розглянуто інструменти забезпечення належного ступеня повноти та достовірності розкриття інформації у консолідованій звітності групи компаній відповідно до вимог міжнародних стандартів фінансової звітності. Зокрема, розглянуто специфіку розкриття впливу пов'язаних сторін на прибуток, збиток та фінансовий стан групи. Прагматичну цінність розкриттів визначено з огляду на надання користувачам консолідованої фінансової звітності транспарентної інформації, придатної для прийняття релевантних економічних рішень.

Ключові слова: *консолідація, фінансова звітність, група компаній, міжнародні стандарти фінансової звітності, материнська компанія, дочірнє підприємство, контроль, інвестор, об'єкт інвестування, повернення на інвестицію, неконтрольована частка, гудвіл, внутрішньогрупові операції, ризики викривлення, думка аудитора.*

Вступ. Сучасний стан економічного середовища діяльності компаній корпоративного сектору у світі характеризується посиленням диспропорційності розвитку під впливом циклічності глобальних кризових явищ та процесів, поширенням останніх через неадекватну оцінку інвесторами ступеня достовірності існуючих даних про стан і тенденції розвитку об'єктів інвестування в умовах асиметричності інформації. Ризикованість процесів, що відбуваються у корпоративному секторі України, є наслідком зазначеної ситуації та викликає нові інформаційні запити користувачів (насамперед власників та інвесторів) щодо отримання впевненості про реальну спроможність пев-

© І. М. Дмитренко, Н. В. Шаймухометова, 2019

ної компанії як об'єкта інвестування до реалізації стратегічних цілей на підставі наявного фінансово-економічного потенціалу. Роль і затребуваність зусиль внутрішніх та зовнішніх аудиторів зростає пропорційно бажанню власників забезпечити отримання такої впевненості. Це стосується стану та досягнутих результатів діяльності зазначених компаній, а також їх осяжного майбутнього, що первісно відображається та розкривається у консолідованій фінансовій звітності.

Консолідована фінансова звітність складається групою компаній для задоволення інформаційних потреб різних категорій користувачів (стейкхолдерів) та слугує основою для прийняття економічних (зокрема, інвестиційних) рішень

на підставі сприйняття усіх компонентів групи як єдиного суб'єкта господарювання. Ця звітність повинна містити повну та достовірну інформацію про стан і результати фінансово-господарської діяльності групи компаній, що має забезпечуватися послідовними контрольними процедурами бухгалтерських служб усіх компонентів і материнської компанії, моніторингом з боку служби внутрішнього аудиту, а також бути підтвердженою незалежними аудиторами. Адже групи компаній, а інколи і їхні окремі компоненти – дочірні підприємства, зазвичай є підприємствами суспільного інтересу.

Комплекс методологічних, методичних та організаційних проблем, пов'язаних із розробкою алгоритмів і процедур складання консолідованої фінансової звітності, досліджувався у роботах Н. Букало та М. Гладченко [1], С. Голова [17], Я. Крупки [3], М. Лучка та С. Яцишин [4], В. Пантелеєва та К. Безверхого [15], Л. Пилипенка [16] та ін., в окремих науково-практичних матеріалах та коментарях [13; 14], а також у роботі одного з авторів щодо методологічних засад аудиту консолідованої фінансової звітності [2]. Проте все ще недостатньо вирішеними та такими, що потребують подальшого дослідження, є проблеми визначення інструментів впливу на забезпечення мінімізації ризиків викривлення саме тих статей консолідованої фінансової звітності групи компаній, які є носіями суттєвої інформації для прийняття рішень стейкхолдерами, а ризик їх викривлення є найвищим.

Тому метою цієї статті є визначення чинників і засобів мінімізації ризиків викривлення найбільш

ризикових статей консолідованої фінансової звітності групи компаній, ґрунтуючись на забезпеченні адекватного застосування систематизованих принципів, умов та особливостей консолідації.

Слід зазначити, що корпоративною звітністю групи компаній є комплекс звітів, що забезпечує достовірне, повне уявлення про їх фінансово-економічний потенціал та тенденції розвитку в навколишньому бізнес-середовищі. Принципи підготовки корпоративної звітності безпосередньо пов'язані з реалізацією місії, стратегії та цілей діяльності таких компаній. Основні складові стратегії розвитку, зокрема виробничої, асортиментної, маркетингової, фінансової, інвестиційної, соціальної, мають розкриватись у відповідних розділах приміток до корпоративної звітності.

Результати та обговорення. З огляду на те, що компонентами групи можуть бути різні за організаційно-правовою формою підприємства (зокрема, акціонерні товариства, товариства з обмеженою відповідальністю), які між собою в рамках групи виступають у статусі або материнської компанії, або дочірніх підприємств (наприклад, у формі холдингу), корпоративну звітність як комплексний об'єкт аудиту слід розглядати, з одного боку, як індивідуальну звітність окремих (одиначних) підприємств, а з іншого – як консолідовану звітність групи.

Специфіку індивідуальної фінансової звітності та консолідованої звітності групи компаній відповідно до Міжнародних стандартів фінансової звітності (далі – МСФЗ) узагальнено у табл. 1.

Таблиця 1

Складові елементи корпоративної звітності відповідно до МСФЗ

Елементи	Індивідуальна (окрема) звітність	Консолідована звітність
Мета	Формування інформації про фінансово-економічний потенціал компанії, стратегію розвитку та суттєві ризики, що має забезпечити достатній ступінь привабливості для інвесторів щодо сталого зростання її вартості та сприяти мінімізації конфлікту інтересів різноманітних груп зацікавлених користувачів	
Основні допущення	Метод нарахування, безперервність діяльності	
Якісні характеристики	Зрозумілість, доречність, надійність, зіставність, достовірність, об'єктивність, повнота	
	Активи, капітал, зобов'язання, доходи, витрати, показники реалізації стратегії компанії	Активи, капітал, зобов'язання, доходи, витрати, гудвіл, неконтрольована частка, показники реалізації стратегії компанії
Склад звітності:		
Звіт про фінансовий стан (баланс)	Статичний, динамічний	
Звіт про прибутки та збитки та інший сукупний дохід	- Класифікація витрат за характером - Класифікація витрат за функціями	
Звіт про зміни у власному капіталі	- Звичайний формат - Звіт про вплив визнаних доходів та витрат	
Звіт про рух грошових коштів	- Прямий метод - Непрямий метод	Непрямий метод
Додатки до балансу	Стан та рух активів, зобов'язань, витрат, забезпечень, державної допомоги	

Примітки (пояснювальна записка)	• Облікова політика та її зміни • Макро- та мікроекономічне середовище компанії • Диверсифікація бізнесу • Виробництво та продаж продукції, робіт, послуг • Якість вироблюваної продукції, виконуваних робіт, надаваних послуг • Динаміка активів • Динаміка зобов'язань • Капітал та резерви • Інформація про структуру акціонерного капіталу • Доходи та витрати за звичайними видами діяльності • Аналіз показників EBIT та EBITDA • Транзакційні витрати • Події після звітної дати • Інформація про пов'язані сторони • Інформація за сегментами • Інформація про державну допомогу • Інформація про діяльність, що припиняється • Витрати на науково-дослідні та досвідно-конструкторські роботи • Інформація про участь у спільній діяльності • Перелік дочірніх підприємств (місце державної реєстрації / ведення господарської діяльності; частка участі материнської компанії у дочірньому підприємстві; частка акцій материнської компанії з правом голосу; вартісна оцінка впливу на фінансовий стан групи через придбання та вибуття дочірніх підприємств на звітну дату, а також на фінансові показники її діяльності за звітний період) • Перелік залежних підприємств (повне найменування, місце державної реєстрації / ведення господарської діяльності; розмір статутного капіталу; частки участі керуючої компанії у залежному підприємстві; частки акцій з правом голосу, що належать керуючій компанії) • Ризики компанії • Кадровий потенціал та соціальна політика (елементи соціальної звітності) • Інформація про види винагород персоналу, систему винагород Наглядової ради • Методи та структура корпоративного управління • Стратегія компанії та результати прийнятих раніше стратегічних рішень • Методи управління вартістю компанії, інформація про динаміку зміни капіталізації (курсової вартості акцій) • Оцінка вартості компанії на підставі дисконтованих грошових потоків (DCF) та економічної доданої вартості (EVA)
------------------------------------	--

Предметом уваги незалежного аудитора є консолідована фінансова звітність у цілому, а предметною областю висловлення його думки – повнота й достовірність подання та розкриття усіх її складових елементів. Предметом уваги внутрішніх аудиторів групи компаній переважно має бути адекватність звітного узагальнення за найбільш ризикованими та уразливими до викривлення статтями консолідованої звітності (звітного консолідаційного контенту групи). Отже, основа забезпечення належного якісного стану інформації консолідованої фінансової звітності, складеної за МСФЗ, полягає у мінімізації ризику викривлень при дотриманні таких умов:

- склад групи компаній визначений з огляду на вимоги МСФЗ;
- єдина облікова політика групи компаній для цілей консолідації складена та застосовується з урахуванням усіх вимог МСФЗ;
- фінансова звітність дочірніх компаній побудована на базі МСФЗ та не містить спотворень з урахуванням дотримання вимог єдиної облікової політики;
- процес консолідації здійснено без помилок та з урахуванням усіх вимог МСФЗ;

— у консолідованій фінансовій звітності розкрита додаткова інформація відповідно до вимог МСФЗ.

Згідно з МСФЗ 10 “Консолідована фінансова звітність” [10], група подає фінансову звітність, у рамках якої консоліднуються активи, зобов'язання, капітал, доходи, витрати та грошові потоки материнської компанії та її дочірніх підприємств так, наче усі вони були єдиним економічним суб'єктом. Група компаній має включати материнську компанію та її дочірні підприємства (тобто підприємства, що перебувають під контролем материнської компанії) на засадах, що відповідають визначенню сутності цього контролю.

У МСФЗ 10 поняття “інвестор” використовується зазвичай для визначення материнської компанії, яка подає фінансову звітність та потенційно контролює одне або декілька інших підприємств. Поняття “об'єкт інвестицій” визначає компанію, що є (або може потенційно бути) дочірнім підприємством щодо компанії, яка подає фінансову звітність. Визначення самого поняття “контроль” у взаєминах між материнською компанією та дочірніми підприємствами вплинуло на вибір підходу до встановлення того, чи належить включати

до консолідованої звітності інформацію певного дочірнього підприємства – об'єкта інвестицій.

Тож щоб контролювати об'єкт інвестицій, інвестор має одночасно відповідати таким умовам: 1) наявність повноважень щодо об'єкта інвестицій у вигляді надання можливості керувати певною діяльністю цього об'єкта, яка суттєво впливає на суму повернення на інвестицію (таку діяльність визначено терміном “суттєва діяльність”); 2) сприйняття можливості збитків або наявність прав на отримання змінних сум повернення на інвестицію внаслідок своєї участі в об'єкті інвестицій; 3) можливість використання своїх повноважень для впливу на суму повернення на інвестицію. У багатьох випадках, коли процес прийняття рішень визначається наявними правами голосу та ці права забезпечують отримання компанією повернення на інвестицію (зокрема, акції, що голосують), є очевидним, що об'єкт інвестицій контролює сторона, якій належить більшість таких прав голосу. Проте в інших випадках, зокрема у структурованих компаніях, існуючі потенційні права голосу можуть не забезпечувати фактичну більшість таких прав.

Структурованою вважається компанія, створена так, що права голосу або аналогічні права не є вирішальним чинником під час визначення того, хто контролює компанію, як у випадку, коли права голосу належать лише до адміністративних функцій, тоді як управління суттєвою діяльністю здійснюється шляхом договірних угод. За

цієї умови контроль за об'єктом інвестицій може бути не таким очевидним. За таких обставин потрібен достатньо глибокий аналіз для визначення того, який саме інвестор контролює об'єкт інвестицій (якщо взагалі контролює). Для цього кожну з зазначених умов належить розглянути більш детально та визначити їх одночасну іманентність конкретному інвестору, що також дає відповідь на запитання з приводу реальної кількості та складу дочірніх підприємств – об'єктів інвестицій, фінансова звітність яких має увійти до консолідації.

На рис. 1 (складено авторами на підставі [10]) систематизовано умови наявності контролю інвестора – материнської компанії над діяльністю об'єкта інвестування – дочірніх підприємств, а також подано порядок ідентифікації та приклади суттєвої діяльності. Наразі розуміння мети діяльності та структури об'єкта інвестицій є необхідним під час визначення, яка зі сторін володіє правом на контроль, та допомагає встановити:

- склад ризиків, що відповідно до їх структури утримуються об'єктом інвестицій, та тих ризиків, що передаються сторонам, які мають частку у капіталі цього об'єкта;
- що саме є суттєвою діяльністю об'єкта інвестицій;
- хто володіє можливістю керування суттєвою діяльністю;
- сторони, що отримують повернення на інвестиції від об'єкта інвестицій.

Рис. 1. Умови визначення наявності контролю материнської компанії над діяльністю дочірніх підприємств для цілей консолідації звітності

Слід зазначити, що МСФЗ 10 також містить керівництво із застосування, у якому наводяться вказівки щодо оцінки того, чи надають інвестору різні типи прав повноваження на керування (див. рис. 1). Якщо керівництво компанії, що складає консолідовану звітність, доходить висновку, що компанія не має контролю над об'єктом інвестицій, йому слід взяти до уваги вимоги МСФЗ 11 "Спільна діяльність" [10] та Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 28 (далі – МСБО) "Інвестиції в асоційовані підприємства" [7], щоб встановити, чи має компанія – укладач консолідованої звітності спільний контроль над об'єктом інвестицій або справляє суттєвий вплив на нього.

Для того, щоб контролювати об'єкт інвестицій, інвестор повинен володіти правом на змінні суми повернення на інвестицію (або нести пов'язані з нею ризики) унаслідок своєї участі в об'єкті інвестицій. Сума повернення на інвестицію може бути від'ємною, додатною або одночасно додатною та від'ємною щодо різних типів інвестування. Прикладами сум повернення на інвестицію є такі:

- дивіденди та інший розподіл економічних вигід (зокрема, відсотки за дольовими цінними паперами) та зміни вартості інвестиції у об'єкт інвестування;

- винагорода за обслуговування активів або зобов'язань об'єкта інвестування, комісії з урахуванням ризику понесення збитків унаслідок надання кредитної підтримки або джерел підтримання ліквідності, залишкові частки участі в активах та зобов'язаннях об'єкта інвестицій у випадку його ліквідації, податкові пільги, доступ до джерел ліквідності, наявний у інвестора внаслідок його участі у об'єкті інвестицій;

- вигоди, доступ до яких відсутній у інших учасників компанії (зокрема, економія внаслідок масштабів виробництва, скорочення витрат, доступ до дефіцитної продукції, запатентовані знання або синергетичний ефект від усіх зазначених позицій).

Отже, повернення на інвестицію часто є ознакою контролю. Причина цього полягає у тому, що чим більшим є ступінь уразливості інвестора ризикам, пов'язаним із змінними сумами повернення на інвестицію від його участі у об'єкті інвестицій, тим більшим є стимул для інвестора отримати права, що забезпечують йому повноваження на керування. Проте розмір суми повернення на інвестицію не є визначальним чинником під час встановлення того, чи володіє інвестор повноваженнями на керування.

Зв'язок між повноваженнями на керування об'єктом інвестицій та сумами повернення на інвестицію є дуже важливим для підтвердження наявності контролю. Тож інвестор, що володіє повноваженнями на керування об'єктом інвестицій, але не отримує вигоди від цих повноважень,

не контролює цей об'єкт інвестицій. Інвестор, який отримує повернення на інвестиції від об'єкта інвестицій, але не може використати свої повноваження для керування діяльністю, що суттєво впливає на повернення на інвестиції цього об'єкта, також його не контролює. Під час встановлення того, чи володіє інвестор контролем над об'єктом інвестицій, слід розглянути наявні у нього права голосу та потенційні права голосу, а також фактичні й потенційні права голосу, наявні у інших сторін. Поширені приклади потенційних прав голосу містять права, що виникають у результаті виконання опціону або конвертації конвертованого інструменту.

Потенційні права голосу розглядаються тільки в тому випадку, якщо вони є суттєвими (тобто у їх утримувача є фактична можливість використати своє право). Чи є потенційні права голосу суттєвими, чи ні, залежить від певних обставин. Зокрема, від того, чи знаходиться опціон на придбання додаткових прав голосу "в коштах" або "поза коштами", чи отримає інвестор вигоду з інших причин (наприклад, шляхом реалізації вигід від синергії між інвестором та об'єктом інвестицій). Також належить брати до уваги перешкоди для виконання опціону, такі як фінансові штрафні санкції, нетривалі періоди виконання або умови, які свідчать про неможливість виконання опціону на вказану дату. МСФЗ 10 встановлює: для того щоб потенційні права голосу були визнані суттєвими, вони мають бути виконуваними у поточний момент часу [10].

Зустрічаються випадки, коли інвестор може мати право контролю над певним об'єктом інвестицій, навіть якщо йому не належить більшість прав голосу в цьому об'єкті інвестицій (у такому випадку йдеться про наявність фактичного контролю). Тож під час встановлення, чи наявний фактичний контроль, слід брати до уваги таке:

- частка прав голосу, що належить інвестору, порівняно з часткою та розподілом прав голосу з-поміж інших правоутримувачів, зокрема ймовірність того, що інвестор має повноваження на керування об'єктом інвестицій, тим більша, чим більше: 1) прав голосу має інвестор; 2) прав голосу має інвестор щодо інших правоутримувачів; 3) число сторін, яким необхідно діяти спільно, щоб мати перевагу голосів над інвестором (тобто чим меншими є окремі частки кожної зі сторін, між якими розподілені права голосу, що не належать інвестору);
- дані про розподіл голосів на попередніх зборах акціонерів об'єкта інвестицій (наприклад, відсоток акціонерів присутніх на попередніх зборах, та чи очікується, що ці дані слугуватимуть показником поточного розподілу голосів).

Загальна мета виконання аудиторських процедур щодо консолідованої звітності групи компаній

– встановити обґрунтованість операцій консолідації звітності, здійснених материнською компанією. Забезпеченням обґрунтованості процедури консолідації звітності є відповідність таким передумовам:

- існування – визначення того, що материнська компанія дійсно володіє певними дочірніми підприємствами станом на звітну дату;
- права та зобов'язання – встановлення того факту, що певна частка чистих активів дочірніх підприємств дійсно належить материнській компанії станом на звітну дату;
- виникнення – отримання впевненості у тому, що інвестиції у дочірні підприємства відбувалися протягом звітного періоду та дійсно належать материнській компанії;
- повнота – встановлення того, що в консолідованій звітності інформацію про усі дочірні підприємства материнської компанії розкрито у повному обсязі;
- вартісна оцінка – визначення того, що інвестиції у дочірні підприємства, включені до консолідованої фінансової звітності, відображено у належній балансовій вартості;
- точність вимірювання – встановлення того, що інвестиції у дочірні підприємства, включені до консолідованої фінансової звітності, обліковуються за фактичною або за справедливою вартістю та належать до правильного періоду;
- подання та розкриття – отримання впевненості у тому, що інформація про дочірні підприємства розкривається, класифікується та подається відповідно до застосовних принципів фінансової звітності.

Чинники забезпечення достовірності сальдо та оборотів за рахунками, що узагальнюються в консолідованій звітності групи компаній, наведено на рис. 2 (складено за дослідженнями авторів та на підставі [6; 12]). Так, для визначення фактів надходження та вибуття інвестицій, вчасності їх обліку необхідно скористатися відомістю обліку надходжень та вибуття інвестицій у дочірні підприємства та встановити відповідність даних цієї відомості та оборотно-сальдового балансу. Після цього порівняння (з акцентуванням уваги на великих сумах надходжень інвестицій у дочірні компанії за звітний період), здійснюємо перевірку з підтверджуючою документацією на предмет наявності права власності, правильності формування первісної (балансової) вартості.

Під час виконання цієї контрольної процедури також належить встановити такі факти: здійснення за рішенням наглядової ради (загальних зборів акціонерів) інвестицій у дочірні підприємства, що перевищують 20–50% балансової вартості активів материнської компанії; відображення в обліку та звітності інвестицій у дочірні підприємства у сумі витрат на придбання; застосування відповідного курсу певних валют у разі придбання активів за

іноземну валюту; відповідність застосованої методики обліку фінансових інвестицій принципам бухгалтерського обліку, специфіці діяльності компанії, обліковій політиці.

Встановлення наявності права власності та правильності оцінки інвестицій у дочірні підприємства слід виконувати шляхом зіставлення розшифровки сальдо рахунку інвестицій на кінець періоду, що перевіряється. За найбільш великими позиціями доцільно встановити наявність документів, що підтверджують право власності та правильність оцінки інвестицій.

Забезпечення достовірності обліку об'єднання компаній передбачає отримання впевненості про правильність: оцінки вартості об'єднання компаній шляхом запиту договорів, актів, рахунків-фактур та аналізу їх змістового наповнення; розподілу вартості об'єднання компаній на придбані активи та прийняті зобов'язання, зокрема умовні зобов'язання, шляхом запиту розрахунків, складених підприємством, яке приєднується до складу групи компаній (щоб залишки за розрахунками всередині групи, а також нереалізований прибуток від таких операцій були повністю виключені на принципах елімінування), а також про тотожність дат складання фінансової звітності материнської компанії та дочірніх підприємств шляхом порівняння цих дат.

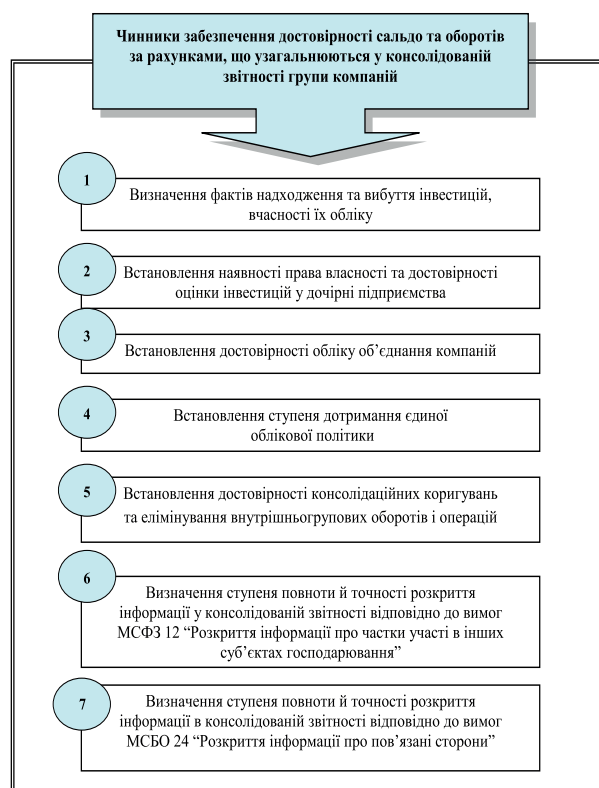

Рис. 2. Чинники забезпечення достовірності сальдо, оборотів за рахунками та розкриттів під час консолідації фінансової звітності групи компаній

Забезпечення дотримання єдиної облікової політики на рівні материнської компанії та дочірніх підприємств групи передбачає проведення логічного аналізу їх відповідних наказів на ідентичність положень облікової політики щодо кожного виду активів та зобов'язань, витрат та доходів, капіталу. Якщо з'ясується, що під час підготовки консолідованої звітності не дотримувалися принципи єдиної облікової політики, слід визначити, яким чином цю обставину відображено у примітках до консолідованої звітності, а також проаналізувати пропорційні частки статей консолідованої фінансової звітності, до яких застосовувалася різна облікова політика.

Забезпечення достовірності консолідаційних коригувань та елімінування внутрішньогрупових оборотів і операцій передбачає отримання впевненості, що усі необхідні операції з коригування даних, які проводяться під час консолідації, здійснені правильно. Для цього належить встановити факти коригувань, пов'язаних з гудвілом, з неконтрольованою часткою участі та з внутрішньогруповими залишками, оборотами й нереалізованим прибутком.

Під час придбання підприємства та введення його до складу групи компаній виокремлюється нематеріальний актив – гудвіл, який дорівнює різниці між справедливою вартістю сплаченої винагороди під час придбання та вартісною часткою компанії, що придбаває, у справедливій вартості чистих активів підприємства, що придбається. Економічний зміст гудвілу полягає в оцінці додаткового економічного потенціалу компанії, коли під впливом тих чи інших причин остання спроможна отримати додаткові економічні вигоди до звичайного прибутку від використання своїх чистих активів. Причини виникнення гудвілу можуть бути різноманітні: ефективна маркетингова політика, наявність висококваліфікованої команди менеджерів, прогресивна організація праці та ефективна мотивація персоналу, стала клієнтська база тощо. Усе це підвищує рейтинг компанії, тому гудвіл не випадково отримав назву ділової репутації або репутаційного капіталу. Тож гудвіл під час злиттів та поглинань відображає усі нематеріальні активи, що не обліковуються за правилами бухгалтерського обліку, проте приносять дохід.

Якщо відбувся продаж підприємства та при цьому було сплачено суму, яка перевищує вартість чистих активів, то гудвіл матеріалізується та стає фактично наявним. Такий гудвіл є покупним та має відображатися у консолідованій фінансовій звітності групи (зокрема, у консолідованому звіті про фінансовий стан) окремим рядком (проте у звітності материнської компанії або дочірнього підприємства він не фігурує). Гудвіл підлягає амортизації, як правило, на підставі лінійного методу. Та з плином часу гудвіл має властивість

зазнавати певного знецінення. Тому, відповідно до вимог МСФЗ 3 “Об’єднання бізнесу” [9], компанія має проводити внутрішню перевірку на знецінення гудвілу з урахуванням вимог МСБО 36 “Знецінення активів” [8]. Своєю чергою, внутрішній аудитор має промоніторити, а зовнішній аудитор – встановити достовірність проведених коригувань як результат знецінення гудвілу, визнаного групою компаній. Встановлення знецінення гудвілу дочірнього підприємства (генеруючої одиниці) має проводитися щорічно. Якщо під час перевірки генеруючої одиниці, до якої віднесено гудвіл, наявні ознаки знецінення певного активу, то спочатку встановлюються факт і вартість знецінення цього активу, а також факт визнання збитку від знецінення такого активу. Якщо балансова вартість генеруючої одиниці перевищує вартість її придбання, підприємство має визнати збитки у такий спосіб: спочатку збиток відносять на зменшення балансової вартості гудвілу, що стосується генеруючої одиниці; у подальшому – на інші активи генеруючої одиниці пропорційно до їх балансової вартості.

Отже, збитки від знецінення окремих активів відображаються у звіті про сукупний прибуток генеруючої одиниці (дочірнього підприємства), а збиток від знецінення гудвілу – у консолідованому звіті про сукупний прибуток.

Неконтрольована частка (частка, що не забезпечує контролю) – власний капітал дочірнього підприємства, що не належить, прямо чи опосередковано, материнському підприємству. Розрахунок неконтрольованої частки пов'язаний із необхідністю продемонструвати частку у консолідованих чистих активах та результатах діяльності, що не належать материнській компанії. Для забезпечення достовірності проведення коригувань щодо неконтрольованої частки слід звернути увагу на таке. Неконтрольована частка з'являється у звітності, якщо материнська компанія володіє підприємствами групи менше ніж на 100%. У цьому випадку належить реалізувати такі моменти:

- під час елімінування інвестицій материнської компанії у дочірнє підприємство слід виключити не весь статутний капітал останнього, а тільки ту його частку, що належить материнській компанії;

- у консолідованому звіті про фінансовий стан (балансі) у розділі капіталу необхідно ввести рядок “Неконтрольована частка”, у якому зазначити частку в активах, прибутках та збитках дочірнього підприємства, що не належить материнській компанії ні прямо, ні через інші компанії;

- у консолідованому звіті про прибутки та збитки та інший сукупний дохід слід ввести рядок “Неконтрольована частка”, в якому зазначити неконтрольовану частку в прибутках або збитках дочірнього підприємства.

Ризикованою предметною областю також є коригування, зроблені групою щодо виключення внутрішньогрупових залишків, оборотів та нереалізованого прибутку. Тож, як правило, внутрішньогрупові залишки подаються у вигляді інвестицій, капіталу, дебіторської та кредиторської заборгованості, кредитів наданих та отриманих. Якщо одне підприємство групи продало іншому будь-який актив, то треба виключати внутрішньогрупові обороти, щоб не допускати завищення статей звіту про прибутки та збитки та інший сукупний дохід (зокрема, виручку, собівартість тощо). Також внутрішньогрупові обороти виникають у вигляді відсотків та дивідендів між підприємствами групи.

Забезпечення повноти та точності розкриття інформації у консолідованій звітності, відповідно до вимог МСФЗ 12 “Розкриття інформації про частки участі в інших суб’єктах господарювання” [12], передбачає встановлення факту розкриття та логічного аналізу даних групи про:

- суттєві судження та допущення, що передбачає висвітлення у примітках інформації про судження та допущення, зроблені компанією під час визначення наявності контролю, спільного контролю або суттєвого впливу на іншу компанію, а також типу угоди про спільну діяльність, якщо угоду було структуровано посередництвом окремої фінансової структури;

- неконтрольовані частки участі, що передбачає розкриття узагальненої інформації за кожним дочірнім підприємством щодо компанії – укладача консолідованої звітності, у якій наявні суттєві неконтрольовані частки участі. Зокрема, це стосується інформації про склад групи та неконтрольовані частки участі у діяльності групи та її грошових потоках, а також про наслідки втрати контролю над дочірнім підприємством;

- характер та масштаб суттєвих обмежень, що передбачає подання відомостей про суттєві обмеження можливості групи щодо використання активів або погашення зобов’язань у межах групи, а також про характер і ступінь захисних прав неконтрольованих часток участі;

- ризики, пов’язані з участю у структурованих компаніях, які консолідуються, що передбачає розкриття відомостей про фінансову підтримку, надану цим компаніям, а також про наміри з надання такої фінансової підтримки;

- зміни у частках участі, які не призводять до втрати контролю, шляхом висвітлення у примітках інформації про наслідки таких змін для капіталу, що належить власникам материнської компанії. Ці відомості, зокрема, є джерелом інформації для звірювання у звіті про зміни у капіталі, що передбачено вимогами МСБО 1 “Подання фінансової звітності” [5];

- суттєві угоди про спільну діяльність та асоційовані компанії, що передбачає подання відомос-

тей про характер та суттєвість кожної такої угоди для компанії – укладача консолідованої звітності. Також має бути встановлено факт розкриття узагальненої фінансової інформації за кожним суттєвим спільним підприємством та асоційованою компанією;

- індивідуально несуттєві спільні підприємства та асоційовані компанії, що передбачає подання у примітках до консолідованої звітності таких відомостей у агрегованому вигляді;

- умовні зобов’язання щодо спільних підприємств та асоційованих компаній, що передбачає подання відомостей про умовні зобов’язання, що стосуються часток участі компанії у таких підприємствах (компаніях) окремо від інших умовних зобов’язань;

- участь у неконсолідованих структурованих компаніях, що передбачає розкриття інформації, яка стане джерелом для подальшого надання аудитором впевненості користувачам фінансової звітності щодо характеру, ступеня суттєвості участі у таких компаніях та ступеня прийнятності ризиків, пов’язаних із ними.

Слід зазначити, що групи компаній як суб’єкти господарювання часто здійснюють частину своєї діяльності через дочірні, спільні та асоційовані підприємства. За таких обставин групи здатні впливати на фінансову або операційну політику об’єкта інвестування завдяки наявності контролю, спільного контролю або суттєвого впливу.

Відносини між пов’язаними сторонами можуть впливати на прибуток або збиток та на фінансовий стан суб’єкта господарювання. Також пов’язані сторони можуть здійснювати операції, які власне непов’язані сторони здійснювати не будуть (наприклад, суб’єкт господарювання, який продає товари своєму материнському підприємству за собівартістю, навряд чи пропонуватиме їх іншим клієнтам на таких самих умовах).

Крім того, відносини між пов’язаними сторонами можуть завдавати певного впливу на прибуток або збиток та на фінансовий стан суб’єкта господарювання, навіть якщо операції між пов’язаними сторонами не здійснюються. Варіанти наявності пов’язаності сторін наведено на рис. 3 (складено за результатами авторських досліджень). Найпростішим варіантом пов’язаності сторін через здійснення контролю є приклад з підприємствами А та В як, відповідно, материнською компанією та дочірнім підприємством. Більш складними є відносини пов’язаності між підприємствами С, D, E. Якщо припустити, що і суб’єкт господарювання D, і суб’єкт господарювання E перебувають у повній власності суб’єкта господарювання С, то D та E є пов’язаними сторонами, навіть якщо протягом року між ними не було здійснено жодної операції. Але якщо припустити, що суб’єкт господарювання С визначає, з якими клієнтами дозволено здійснювати

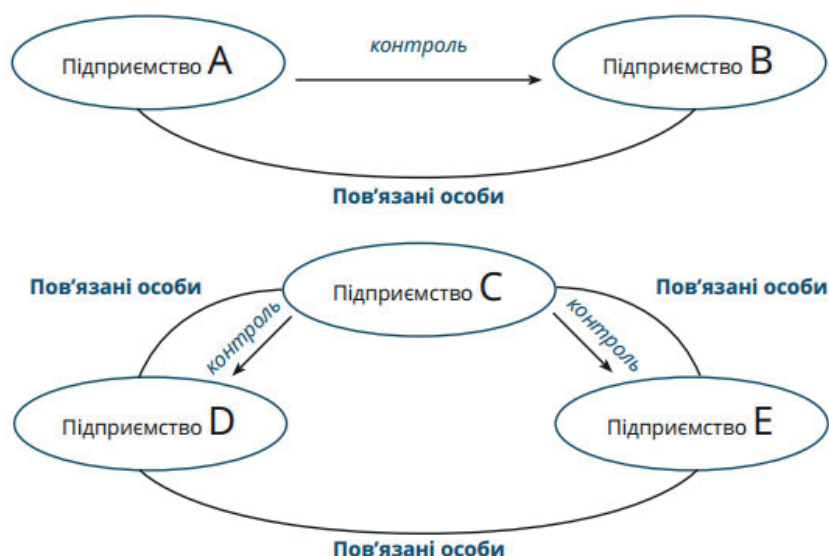

Рис. 3. Варіанти пов'язаності сторін

Отже, із зазначених причин розкриття інформації про пов'язані сторони є необхідним для надання користувачам консолідованої фінансової звітності транспарентної та релевантної інформації. Інформація про операції із пов'язаними сторонами групи компаній, залишки їх заборгованості, у тому числі зобов'язань, може суттєво вплинути на оцінку їх діяльності користувачами фінансової звітності, включаючи оцінки ризиків та можливостей, відкритих для цих суб'єктів господарювання. Тому особливо під час аудиту має бути встановлено склад пов'язаних сторін, стан операцій з ними та повнота й достовірність розкриття цієї інформації у примітках до консолідованої фінансової звітності відповідно до вимог МСБО 24 "Розкриття інформації про пов'язані сторони" [6].

Не мають вважатися пов'язаними сторонами (якщо не задовольняється жодний інший критерій визначення "пов'язаної сторони" відповідно до МСБО 24 [6]) такі категорії: особи, що надають фінансування; профспілки; комунальні підприємства; департаменти та відомства уряду, який не контролює, не здійснює спільного контролю або не справляє суттєвого впливу на суб'єкт господарювання, що звітує; ключові (тобто з великим обсягом обороту) клієнти, постачальники, дистриб'ютори тощо.

Забезпечення повноти та правильності розкриття інформації у примітках до консолідованої фінансової звітності, відповідно до вимог МСБО 24 "Розкриття інформації про пов'язані сторони", передбачає встановлення факту розкриття та логічного аналізу даних групи про:

- відносини пов'язаних сторін між материнською компанією та її дочірніми підприємствами, інформація про що має надаватися незалежно від наявності операцій між ними та включати назву материнської компанії та фактичної контролюючої сторони;

- компенсації провідному управлінському персоналу, що передбачають надання відомостей загальною сумою та окремо по кожній з таких категорій: короткострокові виплати працівникам; виплати після закінчення трудової діяльності; інші довгострокові виплати працівникам; виплати при звільненні; платіж на основі акцій;

- характер відносин та операцій з пов'язаними сторонами, залишки заборгованості за ними, що мають надаватися за категоріями пов'язаних сторін (материнське, асоційовані, спільні підприємства, провідний управлінський персонал та ін.) та містити суми операцій, суми залишків заборгованості (включаючи зобов'язання), положення/умови та будь-які гарантії, будь-який резерв під зменшення корисності дебіторської заборгованості від пов'язаних сторін, витрати від зменшення корисності, визнані протягом періоду у прибутку або збитку, щодо заборгованості від пов'язаних сторін.

Зокрема, з-поміж операцій, що підлягають розкриттю за умов їх здійснення з пов'язаними сторонами, слід виокремити такі: придбання або продаж товарів (готових або напівфабрикатів); придбання або продаж нерухомості та інших активів; надання або отримання послуг; оренда; передача досліджень та розробок; передача за ліцензійними угодами; передача за фінансовими угодами (зокрема, позики та внески власного капіталу в грошовій або у натуральній формі); надання гарантій або застави; загальні зобов'язання зробити щось за умови настання чи ненастання у майбутньому певної події, в тому числі контрактів з виконанням у майбутньому (визнаних або невизнаних); погашення зобов'язань від імені суб'єкта господарювання або суб'єктом господарювання від імені такої пов'язаної сторони.

Висновки. У результаті проведених нами досліджень доходимо таких висновків:

1. Найбільш ризикованими статтями консолідованої фінансової звітності групи компаній, уразливими до викривлень, є: гудвіл; неконтрольована частка участі; а також внутрішньогрупові операції, що впливають на достовірність елементів фінансового результату групи та власного капіталу. Найбільш специфічною інформацією, передбаченою для обов'язкового розкриття у примітках до консолідованої фінансової звітності, з погляду уразливості до ризику викривлення (неподання) є інформація про операції з пов'язаними сторонами.

2. Основним чинником мінімізації зазначених ризиків викривлення є забезпечення достовірності під час формування специфічних статей на рівні індивідуальної фінансової звітності дочірніх підприємств, материнської компанії та консолідованої звітності групи з дотриманням принципів концептуальної основи, положень обраної облікової політики, умов, процедур консолідації шляхом постійної та якісної реалізації

функції бухгалтерського контролю на усіх рівнях ієрархії групи.

3. Інструментом забезпечення якості звітного консолідаційного контенту групи є моніторинг процедур консолідації та її результатів зусиллями служби внутрішнього аудиту групи компаній на основі ризик-орієнтованого підходу до вибору предметної області виконуваних завдань на рівні компонентів.

4. Інструментом забезпечення впевненості користувачів консолідованої фінансової звітності групи компанії є думка незалежного аудитора, висловлена у звіті за результатами обов'язкового аудиту, що за умов його належного якісного здійснення сприяє зниженню інформаційних ризиків зазначених стейкхолдерів під час прийняття економічних рішень.

Перспективи подальших досліджень пов'язані з розробкою методики внутрішнього аудиту специфічних статей консолідованої фінансової звітності на основі ризик-орієнтованого підходу.

Список використаних джерел

1. Букало Н. А., Гладченко М. М. Окремі аспекти формування консолідованої фінансової звітності. *Вісник Волинського інституту економіки та менеджменту*. 2016. № 15. С. 64–71.
2. Дмитренко І. М. Аудит корпоративних систем: теорія, методологія, організація: монографія. Київ: Видавничий дім “Кондор”, 2017. 540 с.
3. Крупка Я. Д. Консолідована звітність у постіндустріальній економіці. *Економічний аналіз*: зб. наук. праць. Тернопіль: ТНЕУ. 2015. Т. 22, № 1. С. 174–180.
4. Лучко М. Р., Яцишин С. Р. Консолідація фінансової звітності: навч. посібник. Тернопіль: ТНЕУ, 2017. 282 с.
5. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 1 “Подання фінансової звітності”. URL: https://mof.gov.ua/storage/files/IAS-01_ukr_2016.pdf
6. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 24 “Розкриття інформації про пов'язані сторони”. URL: https://mof.gov.ua/storage/files/IAS-24_ukr_2016.pdf
7. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 28 “Інвестиції в асоційовані підприємства”. URL: https://mof.gov.ua/storage/files/IAS-28_ukr_2016.pdf
8. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 36 “Зменшення корисності активів”. URL: https://mof.gov.ua/storage/files/IAS-36_ukr_2016.pdf
9. Міжнародний стандарт фінансової звітності 3 “Об'єднання бізнесу”. URL: https://mof.gov.ua/storage/files/IFRS-03_ukr_2016.pdf
10. Міжнародний стандарт фінансової звітності 10 “Консолідована фінансова звітність”. URL: https://mof.gov.ua/storage/files/IFRS-10_ukr_2016.pdf
11. Міжнародний стандарт фінансової звітності 11 “Спільна діяльність”. URL: https://mof.gov.ua/storage/files/IFRS-11_ukr_2016.pdf
12. Міжнародний стандарт фінансової звітності 12 “Розкриття інформації про частки участі в інших суб'єктах господарювання”. URL: https://mof.gov.ua/storage/files/IFRS-12_ukr_2016.pdf
13. МСФО: точка зрення КПМГ. Практическое руководство по Международным стандартам финансовой отчетности: в 3 ч. / пер. с англ. 12-е изд. Москва: Альпина Паблишер, 2016. 3583 с.
14. Новые МСФО по консолидации и оценке справедливой стоимости / пер. с англ. Москва: Альпина Паблишер, 2013. 405 с.
15. Пантелеєв В. П., Безверхий К. В. Консолідація фінансової звітності: навч. посібник. Київ: ДП “Інформ.-аналіт. агентство”, 2016. 442 с.
16. Пилипенко Л. М. Розвиток концепцій побудови системи публічної звітності корпорацій в умовах постіндустріальної економіки: монографія. Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2016. 336 с.
17. Трансформація фінансової звітності українських підприємств у фінансову звітність за міжнародними стандартами: метод. рекомендації / за ред. С. В. Голова. Вид. 3-тє, перероб. та доп. Вінниця: ТОВ “Консоль”. 2010. 308 с.

Reference

1. Bukalo, N. A., & Hladchenko, M. M. (2016). Okremi aspekty formuvannia konsolidovanoi finansovoi zvitnosti [Some aspects of the formation of consolidated financial statements]. *Visnyk Volynskoho instytutu ekonomiky ta menedzhmentu – Journal of Volyn Institute for Economics and Management*, 15, 64–71 [in Ukrainian].
2. Dmitrenko, I. M. (2017). *Audyt korporatyvnykh system: teoriia, metodolohiia, orhanizatsiia* [Audit of corporate systems: theory, methodology, organization]. Kyiv: Vydavnychiy dim “Kondor” [in Ukrainian].
3. Krupka, Ya. D. (2015). Konsolidovana zvitnist u postindustrialnii ekonomitsi [Consolidated statements in the post-industrial economy]. *Ekonomichnyi analiz: zb. nauk. Prats – Economic analysis: Collected papers*, Vol. 22, 1, 174–180 [in Ukrainian].
4. Luchko, M. R., & Yatsyshyn, S. R. (2017). *Konsolidatsiia finansovoi zvitnosti* [Consolidation of financial statements]. Ternopil: TNEU [in Ukrainian].
5. Mizhnarodnyi standart bukhhalterskoho obliku 1 “Podannia finansovoi zvitnosti” [International Accounting Standard 1 Presentation of Financial Statements]. *mof.gov.ua*. Retrieved from https://mof.gov.ua/storage/files/IAS-01_eng_2016.pdf [in Ukrainian].
6. Mizhnarodnyi standart bukhhalterskoho obliku 24 “Rozkryttia informatsii pro poviazani storony” [International Accounting Standard 24 Related Party Disclosures]. *mof.gov.ua*. Retrieved from https://mof.gov.ua/storage/files/IAS-24_eng_2016.pdf [in Ukrainian].
7. Mizhnarodnyi standart bukhhalterskoho obliku 28 “Investysii v asotsiiiovani pidpriemstva” [International Accounting Standard 28 Investments in Associates]. *mof.gov.ua*. Retrieved from https://mof.gov.ua/storage/files/IAS-28_eng_2016.pdf [in Ukrainian].
8. Mizhnarodnyi standart bukhhalterskoho obliku 36 “Zmshennia korysnosti aktyviv” [International Accounting Standard 36 Impairment of Assets]. *mof.gov.ua*. Retrieved from https://mof.gov.ua/storage/files/IAS-36_eng_2016.pdf [in Ukrainian].
9. Mizhnarodnyi standart finansovoi zvitnosti 3 “Obiednannia biznesu” [International Business Reporting Standard 3 Business Combinations]. *mof.gov.ua*. Retrieved from https://mof.gov.ua/storage/files/IFRS-03_eng_2016.pdf [in Ukrainian].
10. Mizhnarodnyi standart finansovoi zvitnosti 10 “Konsolidovana finansova zvitnist” [International Financial Reporting Standard 10 Consolidated Financial Statements]. *mof.gov.ua*. Retrieved from https://mof.gov.ua/storage/files/IFRS-10_eng_2016.pdf [in Ukrainian].
11. Mizhnarodnyi standart finansovoi zvitnosti 11 “Spilna diialnist” [International Financial Reporting Standard 11 Joint Activities]. *mof.gov.ua*. Retrieved from https://mof.gov.ua/storage/files/IFRS-11_eng_2016.pdf [in Ukrainian].
12. Mizhnarodnyi standart finansovoi zvitnosti 12 “Rozkryttia informatsii pro chastky uchasti v inshykh subiektakh hospodariuvannia” [International Financial Reporting Standard 12 Disclosure of Interests in Participation in Other Entities]. *mof.gov.ua*. Retrieved from https://mof.gov.ua/storage/files/IFRS-12_eng_2016.pdf [in Ukrainian].
13. *MSFO: tochka zrenyia KPMH*. Praktycheskoe rukovodstvo po Mezhdunarodnym standartam fynansovoi otchetnosti: v 3 ch. [IFRS: the view of KPMG. Practical Guide to International Financial Reporting Standards]. (2016). Vols. 1–3. (12th ed.). Moscow: Alpina Publishers [in Russian].
14. *Novye MSFO po konsolydatsii i otsenke spravedlivoi stoimosti* [New IFRSs on consolidation and fair value measurement]. (2013). Moscow: Alpina Publishers [in Russian].
15. Panteleiev, V. P., & Bezverkhyi, K. V. [2016]. *Konsolidatsiia finansovoi zvitnosti.*, [Consolidation of financial statements]. Kyiv: DP “Inform.-analit. ahentstvo” [in Ukrainian].
16. Pilipenko, L. M. (2016). *Rozvytok kontseptsii pobudovy systemy publichnoi zvitnosti korporatsii v umovakh postindustrialnoi ekonomiky* [Development of Concepts of Corporate Public Reporting System Construction in Post-Industrial Economy]. Lviv: Vydavnytstvo Lvivskoi politekhniki [in Ukrainian].
17. Holov, S. V. (2010). *Transformatsiia finansovoi zvitnosti ukraïnskyykh pidpriemstv u finansovu zvitnist za mizhnarodnyimi standartamy* [Transformation of Financial Statements of Ukrainian Enterprises into International Financial Reporting] (3d. ed.). Vinnytsia: TOV “Konsol” [in Ukrainian].

I. M. Dmytrenko,

DSc in Economics, Associate Professor,
Professor of the National Center for Accounting and Audit,
E-mail: irynadmytrenko1308@gmail.com
ResearcherID: V-5008-2019,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0135-3564>;

N. V. Shaimukhometova,

Graduate student of the National Center for Accounting and Audit,
E-mail: dtkttdt@ukr.net
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5852-710X>;
National Academy of Statistics, Accounting and Audit

Consolidation of Specific Items of Financial Statements of Company Group: Principles, Conditions and Features

The impact of the adequacy of the application of the basic principles, conditions and order of consolidation by a company group, to ensure the reliability of the most specific items of financial statements, is considered as a subject matter of internal and external auditors. The components of the consolidated financial statements, its structural elements, specific items and a set of necessary disclosures in the notes are distinguished on the basis of comparative analysis. The conditions for the parent company's control as an investor over the activities of its subsidiaries as an investee for the purpose of applying the consolidation procedure are systematized. The prerequisites for ensuring the reliability of the consolidated reporting information are generalized. The characteristics of these prerequisites are given in view of the parent company's ownership of a certain share of the net assets of the subsidiaries at the reporting date and its investments in the subsidiaries during the reporting year with their inclusion in the book value. The necessary emphasis is placed on the proper disclosure of information about all subsidiaries in accordance with the principles of financial reporting. The subject area of internal and external audit is analyzed with focus on the most specific items of the consolidated financial statements: uncontrolled interest, goodwill and intra-group transactions. The factors for minimizing the risk of distortion at the level of individual articles and the consolidated financial statements of a company group as a whole are identified. The instruments of ensuring the proper degree of completeness and reliability of disclosure in the consolidated statements of a company group in accordance with the requirements of international financial reporting standards are considered. In particular, the specificity of the disclosure of the influence of related parties on the profit, loss and financial position of the group is discussed. The pragmatic value of disclosures is determined in view of providing users with consolidated financial statements that are transparent and relevant to economic decision making.

Key words: *consolidation, financial statements, company group, international financial reporting standards, parent company, subsidiary company, control, investor, investment object, return on investment, uncontrolled interest, goodwill, intra-group transactions, distortion risks, auditor's opinion.*

Бібліографічний опис для цитування:

Дмитренко І. М., Шаймухометова Н.В. Принципи, умови та особливості консолідації специфічних статей фінансової звітності групи компаній // Статистика України. 2019. № 4. С. 117–128.
Doi: 10.31767/su. 4(87)2019.04.12.

Bibliographic description for quoting:

Dmytrenko, I. M., & Shaimukhometova, N. V. (2019). Pryntsypy, umovy ta osoblyvosti konsolidatsii spetsyfychnykh statei finansovoi zvitnosti hrupy kompanii [Consolidation of Specific Items of Financial Statements of Company Group: Principles, Conditions and Features]. *Statystyka Ukrainy – Statistics of Ukraine*, 4, 117–128. Doi: 10.31767/su. 4(87)2019.04.12.